

Dünya Bankası talebin azaltılması için zam önerdi, Türkiye uyguluyor...

YATIRIMSIZLIK, KESİNTİ ve ZAM

Banu Salman

Hükümetin 2005-2006 yıllarına ilişkin üretim planlaması gerçekleşmediği gibi bu yıl yaşanan kuraklığın etkisiyle barajlardaki su seviyesindeki azalmaya, bölgesel olarak dengesizlikler yaratan aşırı klima kullanımı eklendi. Aşırı sıcaklar ve klima kullanımının etkisiyle puant saat ve yılın puant dönemlerinde kaymalar yaşanırken, soruna damgasını “yatırımsızlık” vurdu. Yaklaşık 2 yıldır üretim alarmı verilmesine karşın gereken önlemler

alınmadı. Bu yılın yaz ayları literatüre “plansız, açıklanmamış seyyar elektrik kesintileri” ya da “kesintinin dolandırılması” kavramını kazandırdı.

Kamunun yeni yatırımlarının önünün kapatılması, santral yapması beklenen özel sektörün “yüksek kar güvencesi” görmediği için yatırım yapmaması, iletim ve dağıtım hatlarındaki bakım ve yenileme sorunlarıyla birlikte Türkiye'nin içinde bulunduğu elektrik açmazı büyüdü. Yapılan senaryolara

göre, 2009 ve 2010 yılları için olası görünen elektrik sıkıntısının gelecek yıl kendisini göstermesi de bekleniyor. Projeksiyonlarda ortaya konulan arz sıkıntısının yıllar itibarıyla öne doğru kaymasıyla yeni yatırımlar yapılması için de “ciddi bir zaman darlığı” ortaya çıktı. Gereken yatırım önlemlerinin zamanında alınmaması elektrik hizmeti ve yönetimiyle uyumlu olamayacak önerileri gündeme taşıdı. Bu öneriler kapsamında yargı kararıyla durdurulmuş santrallerin çalıştırılmasından, mobil ve doğalgaz santral yatırımları yapılmasına kadar uzanan “içinde kamu zararı taşıyan” öneriler gündeme geldi ve hatta uygulandı. Elektrik hizmetini “kamusal ve insani bir hak çerçevesinden çıkaran” öneri ise Dünya Bankası'ndan geldi.

Fiyatların Artırın Talep Düşer

Elektrik sıkıntısına zaman darlığı nedeniyle yatırım yönünde önlem alınamayacağını düşünen Dünya Bankası, bu yılın başında hazırladığı raporla Türkiye'ye kriz yönetimi önerdi. Kısa vadeli tedbirler ve enerji verimliliğinin artırılmasıyla ilgili öneri kapsamında Dünya Bankası, “Fiyatların yükseltilmesi, tüketicilerin taleplerini azaltmaları için güçlü bir sinyal olacaktır” görüşünü bildirdi. Ancak seçim öncesi olması nedeniyle ne Dünya Bankası'nın enerji arz güvenliğiyle ilgili olarak, ne de IMF'nin KİT denetimi ve bütçe dengesine ilişkin olarak gündeme getirdiği zam talebi yerine getirilmedi.

Seçim sonrasında yeni hükümetin kurulmasının ardından ilk uygulamalardan biri olarak zammı görüşmek

üzere Enerji Zirvesi yapıldı. Başbakan Yardımcısı Nazmi Erken, Maliye Bakanı Kemal Unakıtan, Çevre ve Orman Bakanı Veysel Eroğlu ile Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Hilmi Güler'in katıldığı 19 Eylül tarihli Enerji Zirvesi'nde, "200 ya da 250 kilovatsaati aşan tüketimlere zamlı tarife öngören kademeli zam uygulaması, sanayi ve konutlara farklılaştırılmış oranlarda zam yapılması" gibi çeşitli formüller ele alındı. Zam kararı ekim ayı başı itibarıyla açıklanmazken, IMF ve Dünya Bankası'nın yanı sıra özel sektörün de zam yapılması yönünde baskıları arttı.

YİD, Yİ, İHD Zararı

4628 sayılı Yasa kapsamında kamunun yeni yatırım yapma olanağının kapatılması, özel sektörün ise "serbest piyasa" olmadığı ve "devletle rekabet edemedikleri" gerekçesi altında yüksek fiyatlar, çeşitli teşvik ve garantiler talep etmesi, Türkiye'yi elektrik darboğazına sürüklüyor. Hükümetin "özel sektör yatırım yapsın" ısrarı ile elektrik sıkıntısı birleştiğinde yüksek fiyatlarla kamunun zarara uğradığı yapı geliştirilerek sürdürülüyor. Yap-İşlet-devret, yap-İşlet ve İşletme hakkı devirleriyle başlayan süreç, dengeleme ve uzlaştırma sistemiyle yeni bir boyuta taşınıyor. TETAŞ, kamunun santrallerinden birim başına ortalama 5.697 Ykr'ye enerji satın alırken, Yİ'lerden 11.168, YİD'lerden 9.019, İHD'lerden 8.357 Ykr'ye elektrik satın almak zorunda kalıyor. Bu nedenle Yİ'lere 2005 yılında 1 milyar 518.6 milyon YTL, YİD'lere 3 milyar 668.7 milyon YTL, İHD'lere de 297.3 milyon YTL ödeme yapmak zorunda kaldı. Böylece bu şirketlerden alınan 57.8 milyar kilovatsaatlik enerji için, kamu santrallerine uygulanan fiyat üzerinden karşılaştığımızda, 3 milyar 295 milyon YTL ödeme yapılması gerekirken, fazladan 2 milyar 190 milyon YTL fazladan ödeme yapıldığı ortaya çıkıyor. Nitekim Hazine tarafından hazırlanan Ağustos 2007 tarihli raporda da, bu durum, "15-20 yıl gibi uzun süreleri kapsayan Yap-İşlet, Yap-İşlet-Devret ve İşletme Hakkı Devri sözleşmele-

rinin rekabet ortamında yapılmamış olması, büyük bölümü yüksek maliyetli doğalgaza dayalı olan Yİ tesisleri üretiminin yüzde 85'ini ve YİD tesisleri üretiminin tamamının yapılan sözleşmeler çerçevesinde satın alınması zorunluluğu TETAŞ'ın maliyetlerini artırmaktadır" saptamasıyla yer aldı. Ancak Hazine "rekabet ortamı" saptamasında yanılmaktadır. Nitekim rekabet ortamını sağlamak üzere kurulan dengeleme ve uzlaştırma sistemi de alınan enerji miktarına oranla daha fazla kamu zararı yaratan bir yapı olarak işlemeye başlamıştır.

DUY Yeni Zarar Kapısı

Kamu 10 Ykr perakende satış fiyatı üzerinden elektriği kullanıma sunarken, özel sektörden satın aldığı elektriğe dengeleme ve uzlaştırma sistemi çerçevesinde 15 Ykr'yi aşan fiyatlar ödemek zorunda kalmaktadır. Özel sektörün, sisteme elektrik vermeyerek yarattığı manipülasyonun ardından "yakıt giderlerimiz arttı zam yapmazsanız santralleri kapatırız" tehdidi nedeniyle devreye alınan dengeleme ve uzlaştırma sistemiyle kamu satış fiyatının birim başına yaklaşık 5 Ykr fazlasına özel sektörden elektrik satın aldığına dikkat çekilmektedir. Dengeleme ve uzlaştırma kapsamında Türkiye'nin elektrik tüketiminin yalnızca yüzde 10 gibi görece düşük bir bölümü karşılanıyor olmasına rağmen, yaklaşık 1 yıllık sürede kaba bir hesaplama ile kamunun fazladan 800 milyon YTL ödeme yapmak zorunda kaldığı belirlenmiştir. Fahiş fiyatlar içeren yap-İşlet-devret, yap-İşlet ve İşletme hakkı devri sözleşmeleri için de herhangi bir önlem alınmazken, kamu dengeleme-uzlaştırma sistemiyle yeni zararları üstlenmek zorunda bırakılmaktadır.

Sübvansiyon Edilen Kim?

Tüm bu uygulamalar görmezden gelinirken, sorun tamamen devletin maliyetinin altında satış yapması gibi sunuluyor. Öncelik maliyetin neden kaynaklandığının farkında olunması, dolayısıyla elektrikte bir sübvansiyon yapıyorsa bunun kimin üzerinden kime yapıldığının ayırt edilmesi ge-

reklemektedir. Özel sektörden pahalı elektrik alınmakta, elektrik fiyatlarına bu seçimler nedeniyle yansıtılmamış olsa bile kamu olarak zaten söz konusu zarar üstlenilmektedir. Dolayısıyla yapılan sübvansiyon halkın elektrik kullanımına değil, özel sektörün elektrik üretimine sağlanmaktadır. Elektrik fiyatlarına zam yapılmayarak halkın sübvansiyon edildiği görüşünü ciddiye alsak bile, dengeleme ve uzlaştırma ile özel sektör elektrik üreticilerine "rekabet" örtüsü altında yüksek karlar elde etmesini sağlayan "sübvansiyon" sağlanırken, halkın yaşam kalitesini ilgilendiren elektrik hizmetinin verilmesinde bir sübvansiyon yapılması neden bu kadar rahatsız edici olabiliyor.

Sanayici, Elektrik ve Zam

Bu noktada sanayicilerin tavrı da incelenmeye değer bir konu olarak ortaya çıkıyor. Büyük işadamlarının enerji işleriyle yakın ilgisi ve bu sektörden kar elde etme güdüsü doğrultusunda elektrik fiyatlarına zam yapılması için baskı uygulamaları normal görülebilir. Bu özel sektör kesimi, kendilerinin diğer iş kollarındaki işlerine de kendi santralleri aracılığıyla ucuz enerji sağlama olanağına sahip bulunmaktadırlar. Ancak elektriğin önemli bir girdi olduğu sanayi kesiminin tümünün elektrik sektöründe iş yapması mümkün değildir. Sanayi kesiminin elektrik sektörüne girmeyecek ya da giremeyecek olanlarının, IMF ve Dünya Bankası önerileri doğrultusunda enerji kurumlarının birbirlerine olan borç sarmalının zam yapılarak çözülmesine destek vermelerinin açıklanabilir bir nedeni yok görünüyor. Ama tam da bu noktada da devreye geniş halk kesimlerine göre hükümet nezdinde "itibar" sahibi sanayi kesiminin çıkarları devreye giriyor. Organize sanayi bölgelerine özel düzenlemelerle elektrik ihtiyaçlarının sağlanması konusunda bir ayrıcalık elde eden sanayi kesimine, fiyat konusunda da ayrıcalık yapılması söz konusu oluveriyor. Seçim süreci bittiğine göre geniş halk kesimlerinin sübvansiyonun bedelini katmerli olarak ödeme dönemi geliyor, tabii

sanayi kesiminin bu bedelden arındırılması koşuluyla. Tartışılan zam formülleri arasında konut sahipleri ve küçük tüketicilerin elektrik fiyatlarının sanayiciye yapılacak zammın 2 katı olması yer alıyor.

Zam Taşıyla Üç Kuş

Ülkenin enerji sıkıntısı TÜSİAD'dan küçük sanayicilere kadar ekonomi gündeminin temel sorunu haline geliyor. "Elektrikler kesilmeyecek" açıklamalarıyla kesintiler yaşanıyor, "elektriğe zam var-yok" tartışmalarıyla zam formülleri uçuşuyor. "Elektriğe yatırımı özel sektörün yapması için yeni teşvikler getirilmesi lazım, özelleştirmelerin tamamlanması lazım" yönündeki bildik söylemler şaşmaya başlıyor. "Yasaklı düşünce" olan kamunun yatırım yapması küçük mekanlarda üstü kapalı ifade edilir oluyor. Kamu-özel ortaklığı yöntemiyle risklerin kamu, karın özel sektörde olacağı öneriler geliştiriliyor.

Gelecek yıl ve 2009 için "karanlık" tehdidi daha da görünür hale gelirken, "zam" formülüyle bir taşla 3 kuş vurulmak isteniyor. Dünya Bankası'nın elektrik fiyatlarının artışıyla talebin azalacağına ilişkin görüş bildiri doğrultusunda elektrik krizine ve yatırım sıkıntısına "zam" çözüm olarak görülüyor. Elektrik fiyatlarına zam yapılmasıyla özel sektörün uzun zamandır ısrarla gündeme getirdiği ve beklediği adım da atılmış olacak. Özel sektör için elektrik fiyatlarına zam, devlete daha pahalı elektrik satma olanağı kazandıracak gibi özelleştirilmesi seçim sonrasında ertelenen dağıtım şirketlerinin de özel sektöre borçsuz ve kar potansiyeliyle devredilmesini sağlayacak. Diğer taraftan Türkiye'nin borçlarının ödenebilirliğini garanti altına alma işini üstlenmiş olan IMF'nin bütçe dengesine yönelik kaygıları giderilmiş olacak. Bu 3 kuşun bedeli halkın cebinden çıkacak. Üstelik zam formüllerinin arasında sanayiciye düşük, küçük kullanıcıya yüksek oranlar öngörülmesi bu bedelin de eşit olarak dağıtılmayacağını, faturayı toplumun dar gelirli kesiminin yükleneyeceğini gösteriyor. ■

İLK YARIDA ÜRETİM YÜZDE 9.4 ARTTI

2007 yılının ilk 6 ayında brüt elektrik üretimi, geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 9.4 artarak 92 milyar 199 milyon kilovatsaat düzeyine ulaştı. Bu üretimin 44 milyar 472 milyon kilovatsaat ile yüzde 48.2'si kamu tarafından, 47 milyar 726 milyon kilovatsaat ile yüzde 51.8'i ise özel sektör tarafından üretildi.

Geçen yılın aynı dönemine göre kamunun elektrik üretimi yılın ilk 6 ayında yüzde 10.4 artış gösterirken, özel sektörün elektrik üretimindeki artış yüzde 8.5 oldu. Geçen yılın ilk 6 ayında brüt elektrik üretimi 84 milyar 252 milyon kilovatsaat olmuş, bu üretimin 40 milyar 281 milyon kilovatsaat kamu, 43 milyar 971 milyon kilovatsaat de özel sektör tarafından gerçekleştirilmişti. Böylece bu yılın ilk 6 ayında gerçekleşen toplam 7 milyar 947 milyon kilovatsaatlik ek üretimin yüzde 52.7'si kamu tarafından, yüzde 47.3'ü ise özel sektörden tarafından karşılandı.

ÖNCEKİ YILA GÖRE KARŞILAŞTIRMALI AYLIK TÜRKİYE BRÜT ELEKTRİK ÜRETİMİ*									
Birim: GWh	2006			2007			Değişim Oranları (%)		
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu Değişim Oranı (%)	Özel Değişim Oranı (%)	Toplam Değişim Oranı (%)
OCAK	7140,3	7094,9	14235,2	7992,2	7865,4	15857,6	11,9	10,9	11,4
ŞUBAT	6213,4	7428,7	13642,2	6990,8	7658,7	14649,5	12,5	3,1	7,4
MART	6626,8	7959,6	14586,4	7365,6	8380,7	15746,3	11,1	5,3	8,0
NİSAN	6296	7076,9	13372,9	7307,5	7616,4	14923,9	16,1	7,6	11,6
MAYIS	7001,6	6952,4	13954	7009,3	8200,1	15209,4	0,1	17,9	9,0
HAZİRAN	7003,5	7458,6	14462,1	7807,5	8005,1	15812,6	11,5	7,3	9,3
TOPLAM	40281,6	43971,1	84252,8	44472,9	47726,4	92199,3	10,4	8,5	9,4

* Enerji Bakanlığı verilerinden derlenmiştir.